WIKIPEDIA

Swahili

Tièra de 1000 articles que totas las Wikipèdias deurián aver.

Lo **swahili** o **kiswahili** (nom autoctòne: *Kiswahili*) qu'ei ua lenga parla per divèrs grops etnics qui s'estenen sus la còsta de l'Ocean Indian, deu sud de Somalia au nòrd de Moçambic. Qu'ei parlat com lenga mairana per 5 milions de locutors, com lenga segonda (lingua franca per 70 milions mei[1], màgerment en Tanzania, au Kenya e dens la Republica Democratica de Còngo, ocupant atau la plaça de lenga africana dab lo mei gran nombre de locutors. Qu'ei lenga oficiau o nacionau dens quate Estats, e la sola lenga africana qui hè partida de las lengas oficiaus de l'Union Africana.

Lo swahili qu'ei estat hèra influenciat per l'arabe, subertot au nivèu lexicau. Qu'a emprontat mots tanben au portugués, a l'alemand e a l'anglés. Au nivèu gramaticau, per venciva, qu'ei demorat ua lenga banto tipica dab un sistèma de classas nominaus hèra regular.

Lo swahili, com totas las lengas bantos, qu'ei ua lenga aglutinanta.

Kiswahili

Parlat en	Tanzania, Kenya, Oganda, Rwanda, Burundi, Republica Democratica de Còngo, Somalia, Moçambic, Malawi
Parlat per	10 milions (1èra lenga), 80 milions (1èra e 2nda lenga) personas
Tipologia	SVO, Lenga aglutinanta
Familha lingüistica	grop Nigèr-Còngo Atlantic-Còngo Benue-Còngo bantoïde lengas bantos lengas bantos deu nòrd-èst **swahili**
Estatut oficial	
Lenga oficiala de	Tanzania, Kenya, Republica Democratica de Còngo
Acadèmia	TUKI, Fondacion Jomo Kenyatta
ISO 639-1	sw (http://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/langcodes-keyword.php?SearchTerm=sw&SearchType=ALL&Submit=Go) (en)
ISO 639-2	swa (http://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/langcodes-keyword.php?SearchTerm=swa&SearchType=ALL&Submit=Go) (en)
ISO 639-3	swa (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=swa) (en)

Mòstra

1èr article de la Declaracion deus Drets de l'Òmi: Watu wote wamezaliwa huru, hadhi na haki zao ni sawa. Wote wamejaliwa akili na dhamiri, hivyo yapasa watendeane kindugu.

Somari

Grafia e prononciacion

Las classas nominaus e l'acòrd de classa

Lo connectiu

- La possession
- La caracterizacion

Lo sufixe locatiu *-ni-*

Determinants e pronominaus

- Los demonstratius
  - Lo demonstratiu de proximitat
  - Lo demonstratiu d'aluenhament
  - Lo demonstratiu de referéncia
- Los possessius
- Los pronoms personaus subjèctes
- Los relatius
  - La particula relativa
  - Lo pronom relatiu *AMBA*-

Los nombres

- Los cardinaus
- L'acòrd deus nombres
- Los ordinaus

Lo vèrbe

- Lo module verbau
- Las conjugasons
  - Las conjugasons afirmativas
  - Las conjugasons negativas
- Los vèrbes derivatius

Lo lexic

Dialèctes e sociolèctes

- Los dialèctes istorics
- Los autes dialèctes
  - Lo *kingwana*
  - Lo *kizungu*
  - Las navèras formas de swahili

L'estandardizacion deu swahili

- Periòde coloniau
- Dens los navèths Estats independents
  - La situacion dinc a la fin de las annadas 1990
  - La situacion actuau

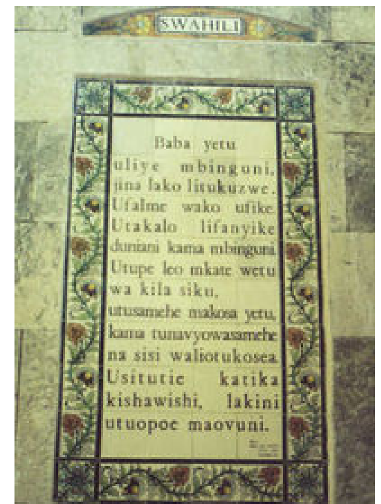
Quauques mots

Nòtas

Véder tanben

- Bibliografia
- Articles connèxes
- Ligams extèrnes

Grafia e prononciacion

Lo tèxte deu *Noste Pair* en swahili

Lo swahili que s'escrivó en prumèras dab l'alfabet arabe. Despuish la fin deu XIX^au^ sègle, que s'escriu dab l'alfabet latin. Non i a guaire, lo sistèma d'escritura Mandombe qu'ei estat prepausat entà divèrsas lengas africanas, enter eras lo swahili, mes lo son usatge que demora minoritari.

Las letras de l'alfabet utilizadas en swahili que son: **a**, **b**, **ch**, **d**, **e**, **f**, **g**, **h**, **i**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **ng'**, **o**, **p**, **r**, **s**, **t**, **u**, **v**, **w**, **z**.

La letra *c* qu'ei tostemps utilizada dab *h*. Lo swahili qu'utiliza tanben las combinasons de letras **ny**, **sh**, e entaus empronts a l'arabe, las combinasons **dh**, **gh** e **th**.

Las vocalas **a**, **e**, **i**, **o**, **u** que's pronóncian respectivament com en occitan *a*, *è*, *i*, *ò*, *o*.

La prononciacion de las consonantas qu'ei indicada dens lo tablèu qui s'ensèc:

Consonanta	Prononciacion (aproximativa)
b	com en occitan
ch	com en occitan lengadocian o provençau
d	com en occitan
dh	com *th* anglés de *this*
f	com en occitan
g	com en occitan
gh	ɣ (*g* deu grèc)
h	com en occitan gascon
j	ɟ (d palatau) ; com en occitan provençau après *n* e *m* e dens los mots manlhevats a l'anglés
k	com la *c* de l'occitan *causa*
l	com en occitan
m	com en occitan
n	com en occitan
ng'	com *ng* de l'anglés *sing*
p	com en occitan
r	com en occitan gascon e lengadocian
s	com la *ss* de l'occitan *sau*
t	com en occitan
v	com en occitan provençau o lemosin
w	com la *w* de l'anglés *week*
y	com la *y* de l'anglés *yes*
z	com la *s* de l'occitan *ase*

M e *n* que pòden estar vocalizats e prononcià's com sillabas distintas. Que pòden portar l'accent tonic quan constitueishen l'abansdarrèra sillaba deu mot. Ex.: dens *mtu* [ˈmtu] "òmi", *nchi* [ˈnt͡ʃi] "país" , *nitampa* [nitaˈmpa] "que'u balharèi".

L'accent tonic que's plaça quasi tostemps sus l'abansdarrèra sillaba.

Ua sillaba swahili qu'ei tostemps ubèrta (acabada per ua vocala), e atau un mot com *askari* (soldat) que's descompausa *a-ska-ri*.

Las classas nominaus e l'acòrd de classa

Lo swahili, com las autas lengas bantos, qu'a un ric sistèma de classas nominaus. Tot nom que hè partida d'ua classa, dont lo nombre ei de 14, en comptant separadament las classas de singular e las de plurau. Que i a tanben ua classa deus infinitius, çò qui pòrta lo nombre totau de classas a 15.

Ua classa que's pòt definir com ua cadena d'acòrds qui ligan tots los mots qui dependen d'un nom : l'adjectiu, lo possessiu e lo demonstratiu au nom, lo vèrbe au subjècte e au complement d'objècte.

En teoria, los noms que hèn partida de tau o tau classa segon çò qui designan: per exemple, los noms de personas que hèn partida de las classas 1 e 2 (1: singular en **m**, **mw** davant vocala; 2: plurau en **wa**).

classa(s)	camp semantic		prefixes	singular	traduccion	plurau	traduccion		
1, 2	*personas*		*m-*, *mw-* davant vocala	*mtu*	persona	*watu*	personas		
3, 4	*arbes, fòrças naturaus*		m-/mu-/mw-, mi-	*mti*	arbe	*miti*	arbes		
5, 6	*grops,* aumentatiu		Ø/ji-, ma-	*jicho*	uelh	*macho*	uelhs		
7, 8	*objèctes fabricats,* diminutiu		*ki-*, generaument *ch-* davant vocala / *vi-*, generaument *vy-* davant vocala	*kisu*	cotèth	*visu*	cotèths		
9, 10	*animaus, mots emprontats, autes*		Ø/n-, Ø/n- ; ny-, ny-	*ndoto*	saunei	*ndoto*	sauneis		
11, 10 ; 11 (nat plurau)	*extension* ; noms abstrèits		u-, Ø/n-	*ua*	barrèra, casau	*nyua*	barrèras, casaus	utu	*umanitat*
15	*infinitius verbaus*		ku-	*kupata*	préner, obtiéner				
16	*lòc pròche o definit*		pa- (entà l'acòrd)	*mahali*, "lòc", e noms adverbiaus en *-ni* ex. *nyumbani* "a la maison", de *nyumba*, *maison*.					
17	*lòc luenhèc o indefinit*		ku- (entà l'acòrd)	noms adverbiaus en *-ni* ex. *shambani* "au camp", de *shamba*, "camp".					
18	*lòc interior*		mu- (entà l'acòrd)	noms adverbiaus en *-ni*					

Atau, los noms ***m****chawi* (broish), ***m****fuata* (adèpte d'ua religion), ***m****kwao* (parent), ***mw****alimu* (regent), que hèn partida de la classa 1-2. Mes l'evolucion de la lenga (e per ua gran partida los manlhèus a l'arabe e a las lengas europèas) qu'a hèit que la correspondéncia enter sens e classa nominau ne sia pas mei briga sistematica.

Dens lo grop nominau, la classa deu nom qu'ei mercada tanben peus autes mots, adjectiu qualificatiu, adjectiu numerau, demonstratiu...

Ex.: - dab la classa 7-8: ***ki**tabu* ***ki**zuri*, "beròi libe"; ***vi**tabu* ***vi**zuri*, "beròis libes"; ***ki**tabu* ***ki**moja*, "un (sol) libe"; ***vi**tabu* ***vi**wili*, "dus libes"; ***ki**tabu* ***ki**le*, "aqueth libe"; ***vi**tabu* ***vi**le*, "aqueths libes", ***vi**tabu* ***vi**le* **vi**zuri, *"aqueths beròis libes"*.

- dab la classa 1-2: ***wa**toto*, ***wa**toto* ***wa**dogo*, ***wa**toto* ***wa**dogo* ***wa**le*, respectivament "mainatges", "petits mainatges",

Dens la frasa, lo vèrbe que repren las indicacions de classa deu grop nominau subjècte e, se n'i a un, objècte: ***wa**toto* ***wa**zuri*, ***wa**toto* ***wa**zuri* ***wa**wili*, ***wa**toto* ***wa**zuri* ***wa**wili* ***wa**nasoma*, respectivament "beròis mainatges", "dus beròis mainatges", , "dus beròi mainatges que legen" ; *nina**mw**ona*, "que'u vei", *nina**wa**ona*, "que'us vei".

Los noms d'èstes animats qui ne son pas dens las classas 1-2 qu'entrainan totun, dens lo vèrbe, l'acòrd dab la classa 1-2 (acòrd segon lo sens). Ex. : ***ma**seremala* ***wa**nafanya kazi nyingi*, "los carpentèrs que tribalhan hèra". *Maseremala* qu'ei de classa 6 e lo prefixe subjècte *wa-* de *wanafanya* qu'ei lo de classa 2.

Lo connectiu

La particula -*A* qu'ei aperada **connectiu**. Que serveish a indicar lo possessor e qu'apòrta precisions sus çò dont se parla. Qu'equivau a la preposicion "de" mes tanben a dauvuns emplecs de la preposicion "en".

Lo connectiu que hè l'acòrd de classa dab la persona o l'objècte dont se parla, qui'u precedeish dens la frasa. Qu'avem atau las formas seguentas :

classas	afixes
1, 2	*wa*, *wa*
3, 4	*wa*, *ya*
5, 6	*la*, *ya*
7, 8	*cha*, *vya*
9, 10	*ya*, *za*
11, 10	*wa*, *za*
15	*kwa*
16	*pa*
17	*kwa*
18	*mwa*

La possession

Lo prumèr emplec de la particula -*A* qu'ei de marcar la possession.

Ex. : *mwana wa mfalme*, lo hilh deu rei (cl. 1)

miti ya msitu, los arbes de la seuva (cl. 4)

wenyeji wa nchi, los abitants deu país (cl. 2)

kisu cha mpishi, lo cotèth deu cosinèr (cl. 7)

Se, au contra, e vòlen insistir suu possessor, qu'utilizan l'adjectiu -*ENYE*, "qui a".

Ex. : *mfalme mwenye mwana*, lo rei qui a un hilh (cl. 1)

ndege yenye mbawa ndefu, "un ausèth dab longas alas" (cl. 9)

La caracterizacion

Un aute emplec, hèra espandit, de -*A*, que serveish entà caracterizar lo nom qui precedeish.

Ex. : *mfuko wa chakula*, "lo sac de la viòca", "lo sac entà la viòca" (cl. 3)

taa ya mkono, "la lampa de man" (cl. 9)

kisu cha kukatia nyama "un cotèth entà copar carn"

Que pòt aver un sens locatiu : *soko la mji*, "lo mercat de la vila" (cl. 5)

Que pòt tanben servir entà formar torns qui an lo sens d'un adjectiu qualificatiu :

maji ya moto "aiga cauta" (mot per mot : "aiga de calor") (cl. 6)

maneno ya furaha "mots gaujós" (mot per mot : "mots de gaujor")

A bèths còps, que s'arrevira per tota ua locucion :

fedha ya kutosha "moneda en quantitat sufisenta" (mot per mot : "moneda de sufir") (cl. 9)

Lo sufixe locatiu *-ni-*

Lo sufixe locatiu -*ni*-, hornit a un nom comun, que serveish a mercar qu'aqueste nom indica un complement de lòc. Ex. dab *shamba*, "camp": *Ninakwenda shambani.* "Que vau tau camp." *Ninakuja shambani.* ""Que vieni deu camp. *Ninapita shambani.* "Que passi peu camp.

Ne's horneish pas jamei a un nom pròpi: *Ninakwenda Nairobi.* "Que vau tà Nairobi."

Se i a lòc, tà precisar qu'un nom pròpi ei complement de lòc dens la frasa, que'u hèn precedir d'un nom comun complement de lòc, com *mjini* ("a la vila") o *nchini* ("au país"): *mjini Nairobi*. "A (la vila) [de] Nairobi". *nchini Kenya*. "En (au país) [de] Kenya".

Los empronts a las lengas estrangèras, eths tanpòc, ne pòden pas préner aqueth sufixe: *Ninakwenda sinema.* "Que vau tau cinèma."

Tà quauques mots, totun, l'usatge qu'ei fluctuant: *Ninakwenda hospitali.* (Zanzibar) o *Ninakwenda hospitalini.*: Que vau tà l'espitau.

Determinants e pronominaus

Los demonstratius

Lo swahili qu'a tres categorias de demonstratius : un demonstratiu de proximitat (oc. *aqueste*), un demonstratiu d'aluenhament (oc. *aqueth*, *aceth*) e un demonstratiu de referéncia, qui concerneish quauquarren o quauqu'un de dejà mentavut dens lo discors.

Entrams los tres que's forman dab lo prefixe subjècte de la classa concernida, sonque entà la classa 1 qui presenta la forma *yu* (en plaça de *a*, prefixe subjècte de cl. 1).

Los demonstratius que's plaçan darrèr lo nom. Totasvetz, lo demonstratiu d'aluenhament plaçat davant lo nom qu'equivau a l'article francés. Ex: *kile kitabu*, "lo libe" Lo son emplec n'ei pas sistematic: *kitabu*, "un libe" o "lo libe".

Lo demonstratiu de proximitat

Lo demonstratiu de proximitat que's forma de la manièra seguenta : *h* + vocala + prefixe subjècte. La vocala qu'ei la medisha que la de la segonda sillaba, deu prefixe subjècte.

classas	demonstratius de proximitat
1, 2	*huyu*, *hawa*
3, 4	*huu*, *hii*
5, 6	*hili*, *haya*
7, 8	*hiki*, *hivi*
9, 10	*hii*, *hizi*
11, 10	*huu*, *hizi*

Lo demonstratiu d'aluenhament

Lo demonstratiu d'aluenhament que's forma de la manièra seguenta : prefixe subjècte, seguit de *-le*.

classas	demonstratius d'aluenhament
1, 2	*yule*, *wale*
3, 4	*ule*, *ile*
5, 6	*lile*, *yale*
7, 8	*kile*, *vile*
9, 10	*ile*, *zile*
11, 10	*ule*, *zile*

Lo demonstratiu de referéncia

Los demonstratius de referéncia que's forman en remplaçant la darrèra vocala deus demonstratius de proximitat per *-o*, dab eventuaument los cambiaments fonetics necessaris:

classas	demonstratius de referéncia
1, 2	*huyo*, *hao*
3, 4	*huo*, *hiyo*
5, 6	*hilo*, *hayo*
7, 8	*hicho*, *hivyo*
9, 10	*hiyo*, *hizo*
11, 10	*huo*, *hizo*

Los possessius

Los possessius que son, per ordi de persona, *-angu*, *-ako*, *-ake*, *-etu*, *-enu*, *-ao*, dab los prefixes de classa apropriats. Ací, aquestes prefixes que prenen la medisha forma que dab lo connectiu.

Ex. : *kisu changu*, "lo men cotèth" ; *mji wako*, "lo ton vilatge" ; *mke wake*, "la soa hemna" ; *shamba letu*, "lo noste camp" ; *nchi yenu*, "lo vòste país" ; *ng'ombe zao*, "las lors vacas" ; *kusoma kwake*, "la soa manièra de léger".

A bèths còps, lo possessiu qu'ei estacat au nom devath ua forma abreviada. Ex. : *mwanangu*, "lo men mainatge" ; *wenzake*, "los sons companhons".

Los pronoms personaus subjèctes

Lo swahili n'a pas que pronoms personaus subjècte, e enqüèra sonque entà la classa 1-2. Lo lor emplec n'ei pas obligatòri e que serveishen a marcar l'insisténcia. Ne i a pas en swahili pronoms personaus complements : l'infixe objècte dens lo module verbau que'n tien lòc.

Ací qu'avetz la lista deus pronoms personaus subjèctes :

mimi ("jo"), *wewe* ("tu"), *yeye* ("eth", "era"), *sisi* ("nosaute/as"), *ninyi* o *nyinyi* ("vosaute/as"), *wao* ("eths", "eras")

Los relatius

La particula relativa

En swahili, que i a pronoms relatius desseparats deu vèrbe, mes l'usatge mei corrent e mei "natre" que consisteish a emplegar ua **particula relativa** qui s'insereish com infixe dens lo module verbau qui introduseish la proposicion relativa.

Aqueth afixe que compòrta la marca de classa de "l'antecedent" seguida d'ua *o* dita "de referéncia"; "l'antecedent" que pòt estar autanplan subjècte com C.O.D. deu vèrbe qui pòrta lo sufixe. La classa 1 qu'a un afixe relatiu irregular de fòrma *ye*.

classas	afixes
1, 2	*ye*, *o*
3, 4	*o*, *yo*
5, 6	*lo*, *yo*
7, 8	*cho*, *vyo*
9, 10	*yo*, *zo*
11, 10	*o*, *zo*
16	*po*

Ex. dab "antecedent" subjècte: *Mtoto ali**ye**soma kitabu*, "lo mainatge qui lejó lo libe", *Watoto wali**o**soma*, "los mainatges qui lejón"; *barua ili**yo**kuja jana*, "la letra qui arribè ger".

Quan l'antecedent ei complement d'objècte dirècte, qu'ei tostemps determinat ("**lo** libe qui lejoi"), lo vèrbe que compren donc dejà un infixe qui marca la classa deu C.O.D. Aqueth infixe que demora quan lo vèrbe e pren l'afixe "relatiu", aqueste que's plaça dirèctament davant l'infixe C.O.D.

Ex.: *Mtoto ali**ki**soma kitabu*, "Lo mainatge que lejó lo libe"; *Kitabu ali***cho**ki*soma mtoto*, "Lo libe qui lejó lo mainatge".

Lo pronom relatiu *AMBA*-

En plaça de la particula relativa, que's pòt emplegar lo relatiu polivalent *AMBA*-. Aqueth usatge que s'espandeish en swahili standard per'mor qu'ei mei simple. La basa *AMBA*- qu'ei seguida de l'afixe qui correspond a la classa de l'antecedent :

Ex. : *Mtoto ambaye alisoma kitabu*, "lo mainatge qui lejó lo libe", *barua ambayo ilikuja jana*, "la letra qui arribè ger".

Quan lo relatiu a un sens preposicionau (quan s'arrevira en occitan per *dont*, *deu quau*, *dens lo quau*...), ne's pòt pas emplegar la particula relativa. Sol lo pronom relatiu *AMBA*- qu'ei possible. La particula relativa qu'ei emplegada dens la proposicion qui segueish *AMBA*- :

Ex. : *Yohana, ambalo jina lake la pili ni Marko* "Jan, dont lo segond nom ei Marc". *Hiki ni kitabu ambacho ndani yake niliona picha* "Aqueste libe qu'ei lo dens lo quau èi vist l'imatge". *Njia nyingine ambayo kwayo watu hupata fedha* "Ua auta faiçon per la quau lo monde e ganhan sòus".

Los nombres

Los cardinaus

Los numeraus cardinaus deu swahili que son :

chifras romanas	chifras escriutas en letras
1	*-moja*
2	*-mbili*
3	*-tatu*
4	*-nne*
5	*-tano*
6	*sita*
7	*saba*
8	*-nane*
9	*tisa*
10	*kumi*
20	*ishirini*
30	*thalathini*
40	*arobaini*
50	*hamsini*
60	*sitini*
70	*sabini*
80	*thamanini*
90	*tisini*
100	*mia*
200	*mia mbili*
1000	*elfu*

Que son empronts a l'arabe, a l'excepcion de las chifras 1 a 5 e de la chifra 8.

Entaus cardinaus enter 11 e 19, 21 e 29, etc., las chifras qui segueishen la prumèra que son precedidas de *na* ("e") : Ex. : 11 : *kumi na moja* ; 17 : *kumi na sita* ; 23 : *ishirini na tatu* ; 45 : *arobaini na tano* ; 68 : *sitini na nane*.

Qu'ei parièr entaus cardinaus enter 101 e 999 e 1001 a 999 999 : Ex. : 101 : *mia na moja* ; 450 : *mia nne na hamsini* ; 720 : *mia saba na ishirini* ; 999 : *mia tisa na tisini na tisa* ; 1001 : *elfu na moja* ; 543 000 : *elfu mia tano na arobaini na tatu*.

"Milion" que's ditz *milioni*. Lo multiplicator de *milioni* que pòt, entà mei de claretat, anar davant. Ex. : 23 351 000 : *ishirini na tatu milioni na mia tatu na hamsini na moja*.

L'acòrd deus nombres

Los nombres bantos (-*moja*, -*mbili*, -*tatu*, -*nne*, -*tano* et -*nane*) que prenen l'acòrd de classas : *watu wawili*, "duas personas" ; *miti mitano*, "tres arbes" ; *mayai manane*, "ueit ueus".

Los nombres manlhevats a l'arabe (tots los autes) ne'u prenen pas jamei : *watu sita*, "sheis personas" ; *miti kumi*, "dètz arbes" ; *mayai ishirini*, "vint ueus".

Dens los nombres formats d'un nombre de detzenas seguit d'un nombre d'unitats, se lo nombre d'unitats ei -*moja*, -*mbili*, -*tatu*, -*nne*, -*tano* o -*nane*, que pòt préner l'acòrd de classa, mes aqueste n'ei pas obligatòri : *watu ishirini na wanne* o *watu ishirini na nne*, "vint-e-quate personas".

Los ordinaus

Los ordinaus que's forman dab lo connectiu -A, seguit deu nom de nombre costumèr : *kitabu cha tatu*, "lo tresau libe".

Mbili que's presenta dab la forma *pili* : *kitabu cha pili*, "lo dusau libe", "lo segond libe".

Entà "prumèr", lo swahili que ditz -*a kwanza* (de -*anza*, "començar") : *kitabu cha kwanza*, "lo prumèr libe".

Lo vèrbe

Lo module verbau

Los vèrbes swahilis qu'an ua estructura morfologica complèxa qui consisteish en un radicau e divèrs afixes (prefixe(s), infixes e sufixes) qui indican lo subjècte, se i a lòc lo C.O.D.), lo mòde e lo temps, la forma afirmativa o negativa.

Que i a tanben fòrmas diferentas entà la conjugason afirmativa e la conjugason negativa.

- Ací que son los prefixes subjècte de la classa 1-2 e mots de las autas classas qui designan èstes animats, com *paka*, "gat":

ni- prumèra persona singular
u- segonda persona singular
a- tresau persona singular
tu- prumèra persona plurau
m- segonda persona plurau
wa- tresau persona plurau

Cada classa nominau qu'a los sons pròpis prefixes, definits sonque per la tresau persona deu singular e la tresau persona deu plurau. Per exemple, los noms de la classa 7-8 (qui indican en generau objèctes inanimats) qu'an entà prefixes verbaus **ki-** (au singular) e **vi-** (au plurau).

- Un vèrbe swahili qu'a tanben a l'acostumada un infixe temporau; per exemple -*na*- qu'indica ua accion au present, -*li*- qu'ei l'infixe deu passat, e -*ta*- lo deu futur: *wanasoma*, "que legen"; *walisoma*, "que lejón"; *watasoma*, "que legeràn".

- Lo vèrbe swahili que pot contiéner tanben un infixe indicant lo C.O.D.: dens *alituona* ("que ns'a vists"), l'infixe -*tu*- qu'indica lo C.O.D. "nos"; ua fòrma com *wanakisoma kitabu* ("que legen lo libe") que's descompausa en *wa*- (prefixe = subjècte: tresau persona deu plurau, animat), -*na*- (infixe deu present), -*ki*- (infixe = C.O.D. de la classa 7, *kitabu*), -*soma*- (radicau verbau). L'indicacion deu C.O.D. dens la fòrma verbau n'ei pas obligatòria, mes segon qu'ei presenta o non que carreja ua nuança de sens: *wanakisoma kitabu*, "que legen lo libe"; *wanasoma kitabu*, "que legen un libe".

- Ua forma verbau swahili que's pòt compausar de tots los elements seguents, dens l'ordi : prefixe subjècte, infixe temporau (o *formator*), relatiu, infixe objècte, basa verbau, vocala tematica.

Un exemple de forma verbau dab tots aqueths elements presents qu'ei *alichokisoma*, "(lo libe) qui a lejut". Que's pòt descompausar en A- (prefixe subjècte de classa 1, 1èra pers. sing.), -LI- (formator deu passat), -CHO- (relatiu de classa 7), -KI- (infixe objècte de classa 7), SOM- (basa verbau), -A (vocala tematica).

Las conjugasons

En generau las formas conjugadas deus vèrbes que's pòden descompausar en mantun element: prefixe subjècte (sonque a l'imperatiu), formator (l'infixe caracteristic deu temps), radicau verbau, vocau tematica (sonque entaus vèrbes emprontats a l'arabe). Dens las formas conjugadas que s'i pòden trobar tanben un afixe relatiu e un afixe objècte.

Que prenem l'exemple deu vèrbe -*soma*, "léger".

Las conjugasons afirmativas

temps	formatiu	exemple
present atemporau	infixe -A-	*nasoma* "que legi"
present	infixe -NA-	*ninasoma* "que legi (ara)"
abituau	prefixe subjècte -HU- a totas las personas, nat infixe temporau	*husoma* "que legi / legí / legerèi (abituaument)"
futur	infixe -TA-	*nitasoma*
passat	infixe -LI-	*nilisoma*"que lejoi", "qu'èi lejut"
resultatiu	infixe -ME-	*nimesoma* "qu'èi lejut"
resultatiu ahortit	infixe -MESHA-	*nimeshasoma* "qu'èi (dejà) lejut"
concomitant	infixe -KI-	*nikisoma* "se legi", "quan legi", (que m'a vist) "a léger", "en legent"
consecutiu	infixe -KA-	*nikasoma* "e que lejoi"
condicionau present	infixe -NGE-	*ningesoma*, "se legí", "que legerí"
condicionau passat	infixe -NGALI-	*ningalisoma*, "s'aví lejut", "qu'aurí lejut"
subjontiu	infixe Ø, vocala tematica -A > -E	*nisome* "que legi"
imperatiu	radicau nud / vocala tematica A > E + sufixe -*ni*	*soma* "lei" / *someni* "legetz"
infinitiu	prefixe KU-	*kusoma*, "léger", "entà léger"

Las conjugasons negativas

Las conjugasons negativas qu'an com prumèra caracteristica de's formar dab prefixes subjèctes especifics. A las classas 7-8, aqueths prefixes que son : *si*-, *hu*-, *ha*-, *hatu*, *ham*, *hawa*. A las autas classas que's fòrman dab lo prefixe verbau afirmat precedit de *ha*-.

Totun, que i a temps entaus quaus la conjugason negativa e's forma en hant seguir lo prefixe subjècte de l'infixe de negacion -*si*-.

Aqueths prefixes negatius ne s'emplegan pas qu'au present, au passat, au futur e au resultatiu. Entà formar los autes temps negatius, qu'utilizan los medishs prefixes qu'a la fòrma afirmativa.

temps	formator	exemple
present	infixe Ø, vocala tematica A > I	*sisomi*, "ne legi pas"
futur	infixe -TA-	*sitasoma*
passat	infixe -KU-	*sikusoma*, "ne lejoi pas", "n'èi pas enqüèra lejut"
inacomplit	infixe -JA-	*sijasoma* "n'èi pas (enqüèra) lejut"
concomitant	infixe -SIPO-	*nisiposoma* "quan ne legi pas", "se ne legi pas", (que m'a vist) "a non pas léger", "en ne legent pas"
condicionau present	infixe -NGE-	*nisingesoma*, "se ne legí pas", "ne legerí pas"
condicionau passat	infixe -NGALI-	*nisingalisoma*, "se n'aví pas lejut", "n'aurí pas lejut"
subjontiu	infixe -SI-, vocala tematica A > E	*nisisome*, "que ne legi pas"
imperatiu	infixe -SI-, vocala tematica A > E	*usisome*, "ne lejas pas"; *usisomeni*, "ne lejatz pas"
infinitiu	prefixe KUTO-	*kutosoma*, "non pas léger", "entà non pas léger"

Com se ved, los radicaus verbaus que s'acaban per ua vocala tematica -A qui càmbia au present negatiu e au subjontiu. En realitat, açò ne vau pas qu'entaus vèrbes bantos. Los vèrbes manlhevats a l'arabe que s'acaban per quina vocala que sia e aquera vocala ne càmbia pas jamei dens la conjugason. Ex. dab -*shukuru*, "mercejar" : *ashukuru*, "que mercege", *sishukuru*, "ne mercegi pas".

Los vèrbes derivatius

Lo lexic

Lo lexic deu swahili qu'ei màgerment de duas originas: banto e arabe. Que i a tanben mots emprontats a las lengas europèas, quasi tots a l'anglés.

Dialèctes e sociolèctes

Los dialèctes istorics

Que son los dialèctes deu swahili qui existivan dejà abans l'espandida de la lenga au XIXau sègle. Aqueths dialèctes, e sosdialèctes, que son numerós ; los màgers que son :

- Lo *kingozi*, un dialècte literari, plen de formas arcaïcas, utilizat peus poètas deu nòrd de l'airau (islas e còsta de Kenya)
- Lo *kiunguja*, dialècte de Zanzibar-vila, puish de tota l'isla, qui serví de sòla a l'elaboracion deu swahili estandard ;
- los autes grans dialèctes de la còsta èst-africana que son lo *kimvita* (lo dialècte de Mombasa), lo *kiamu* (lo dialècte de Lamu), tots dus parlats au Kenya, e lo *chimwiini*, parlat a Barawa e a Kisimayo au sud de Somalia.

Lo comorian, longtemps considerat com un parlar o meilèu un ensemble de parlars swahilis, au dia de uei qu'ei considerat com ua lenga pròcha mes diferenta.

Los autes dialèctes

Lo *kingwana*

Lo swahili que serveish de lenga veïculara dens tot l'èst de la RD Còngo, dens ua gran region estermiada per Kisangani e Lubumbashi. Lo swahili practicat au Còngo que s'aluenha deu swahili estandard e que constitueish un dialècte a despart, lo *kingwana*. Qu'ei un dialècte segondari, qu'ei a díser un dialècte qui s'ei format a partir deu *kiunguja*, dab influéncias de las lengas locaus, e non pas dirèctament suu lòc.

L'usatge deu kingwana qu'ei, malurosament, estat ahortit aquestas annadas per'mor deus movements de poblacion devuts a las guèrras qui an ensangnosit l'èst de la RD Còngo.

Lo *kizungu*

Lo *kizungu* qu'èra mei un sociolècte qu'un dialècte : qu'èra lo nom qui balhavan au swahili parlat peus europèus establits en Africa orientau e au Còngo[2], ua lenga simplificada, shens acòrds de classa e dab un vocabulari redusit.

Las navèras formas de swahili

(Musoma, sheng, lugha ya mitaani)

L'estandardizacion deu swahili

Mapa de Tanzania en swahili

Lo swahili estandard (*kiswahili sanifu*) qu'ei basat suu dialècte de Zanzibar, lo *kiunguja*, qui èra espandit suu continent, dejà abans la colonizacion, per'mor qu'èra la lenga deus escambis comerciaus, puish de las missions crestianas establidas en Africa orientau.

Periòde coloniau

L'estandardizacion deu swahili qu'estó en prumèras lo fèit deu poder coloniau britanic qui contarotlava Zanzibar e lo Tanganyika (la futura Tanzania), lo Kenya e l'Oganda. Aquera iniciativa qu'èra destinada a facilitar lo tribalh deu poder coloniau e non a melhorar la vita deus abitants[3] ; qu'estó decidida peu Comitat d'estandardizacion reünit a Dar-es-Salaam en 1925 e confirmada a la reünion de Mombasa (1928). En 1930 qu'estó creat un Comitat Interterritoriau per la Lenga[4] encargat de difusar l'estandard dens l'ensenhament e l'edicion, d'encoratjar los escrivans e de suscitar vocacions. Per contra, las autoritats deu Còngo bèlga n'amuishèn pas guaira de volontat de participar a l'estandardizacion de la lenga.

La difusion deu swahili au Tanganyika qu'estó rapida e en 1964, lo navèth Estat de Tanzania que causí lo swahili com lenga oficiau e que decidí de continuar l'amainatjament lingüistic ; mes lo Kenya e l'Oganda que's desinteressavan de la question.

Dens los navèths Estats independents

La situacion dinc a la fin de las annadas 1990

Las autoritats tanzanianas que creèn tres institucions :

- UKUTA (*Chama cha usanifu wa Kiswahili na ushairi wa Tanzania* : Organizacion entà l'estandardizacion deu swahili e l'escritura poetica tanzaniana), un Conselh d'amainatjament de la lenga e de la poesia encargat de la coordinacion de la politica lingüistica ;
- BAKITA (*Baraza za Kiswahili ya Tanzania* : Comitats tanzanians deu swahili), encargat d'aprovar los tèrmis navèths, seguir dens lo país lo desvolopament de la lenga e conselhar lo govèrn ;
- TUKI (*Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili* : Institut de recèrca suu swahili), encargat de la recèrca lingüistica e literària.

Ad aquera epòca, la creacion de tèrmis navèths qu'èra, entaus membres d'aqueras institucions, ligada a un objectiu politic, la construccion deu socialisme, dens la quau s'engatjava lo país a la fin de las annadas 60. Qu'estó un periòde de publicacion de lexics e diccionaris destinats a difusar los tèrmis navèths.

A la fin de las annadas 80, l'abandon de la construccion deu socialisme qu'a repercussions suu lexic : que cau amuishar que lo swahili ei un atot entau desvolopament economic e pas solament ua referéncia ideologica. Atau, BAKITA que publica en 1987 un diccionari tecnic anglés-swahili de mei de 10 000 tèrmis.

Dens las annadas 2000, l'amainatjament lingüistic deu swahili que pren ua orientacion navèra : TUKI que pren mei en compte la produccion de tèrmis navèths per non lingüistas (jornalistas, artistas, especialistas divèrs), e que's hè dens l'encastre d'ua cooperacion dab lo Kenya.

Au Kenya, n'existiva pas nat organ oficiau encargat de l'innovacion terminologica : aquesta qu'èra deishada a l'iniciativa deus ensenhaires e deus letrats de la còsta.

La situacion actuau

A comptar de la fin de las annadas 1990, ua estrategia coerenta de desvolopament que s'ei hicada en plaça : que s'ei establit un dialògue enter tanzanians e kenyans dens la produccion terminologica, e TUKI que tribalha de cotria dab un organisme kenyan, la Fondacion Jomo Kenyatta. Utís navèths e importants (manuaus, lexics especializats), publicats per la Fondacion Jomo Kenyatta, que son estats hicats a la disposicion deu public, sus subjèctes tecnics mei precís [5]. L'arrevirada en swahili de l'*Istòria Generau d'Africa* de l'UNESCO qu'ei prevista.

Quauques mots

occitan	swahili
tèrra	ardhi
cèu	mbingu
aiga	maji
huec	moto
aire	anga
òmi	mwanamume
hemna	mwanamke
minjar	-la
béver	-nywa
gran	-kubwa
petit	-dogo
nueit	usiku
dia	siku
mot	neno
chifra	hesabu
un	-moja
dus	-mbili
tres	-tatu
quate	-nne
cinc	-tano
sheis	sita
sèt	saba
ueit	-nane
nau	tisa
dètz	kumi

Nòtas

1. chifra d'Alain Ricard, *Le kiswahili, une langue moderne*, p. 12
2. deu swahili *Mzungu*, europèu
3. Alain Ricard, *op. cit.*, p. 37
4. *Inter-Territorial Language Committee for the East African Dependencies*
5. Per exemple : R.M. Wafula, *Uhakiki wa Tamthilia, Historia na Maendeleo Yake* (La critica deu teatre, istòria e desvolopament), 1999 ; Kimani Njogu e Rocha Chimerah, *Ufundishaji wa Fasihi, Nadharia na Mbinu* (L'ensenhament de la literatura, teoria e metòde), 1999 ; K. M. Wamitila, *Kamusi ya Fasihi, Istilahi na Nadharia* (Diccionari de literatura, teoria e metòde), 2003.

Véder tanben

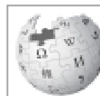
Bibliografia

- Alain RICARD, *Le kiswahili, une langue moderne*, Karthala, 2009.
- Odile RACINE-ISSA, *Le swahili sans peine*, Assimil, 1998.

- Odile RACINE-ISSA, *Exercices de swahili pour débutants*, L'Harmattan, 1996.
- Ali SALEH, *Cours d'entraînement au swahili*, Publications Orientalistes de France, 1979.
- Joan RUSSELL, *Teach yourself Swahili : complete course*, McGraw-Hill Companies, 2003.
- E. O. ASHTON, *Swahili grammar including intonation*, Longman, 1984.
- Frederick JOHNSON, *A standard Swahili-English dictionary*, Oxford University Press, 1985.
- Alphonse LENSALEAR, *Dictionnaire swahili-français*, Karthala, 1983.
- Georges MERTENS, *Dictionnaire kiswahili-français et français-kiswahili*, Karthala, 2006.

Articles connèxes

- lengas africanas
  - lengas nigèrocongolesas
    - lengas bantos

{{{tèxte}}}

Ligams extèrnes

- Lo swahili ger, uei e doman : factors de desvolopament e d'expansion (http://www.inst.at/trans/11Nr/ogwana11.htm) (en anglés)
- Mwanasimba, un metòde d'aprentissatge deu swahili entaus debutants (http://mwanasimba.online.fr/F_index.html)
- Kamusi Project, un projècte de diccionaris e autas ressorsas en linha, que compta mei de 60 000 mots swahilis (http://kamusi.org/)
- Un aute diccionari swahili-anglés e anglés-swahili (http://africanlanguages.com/swahili/)

 Portal de las lengas